

Joanna Lusek

Kpt. dr Ewa Nowosielecka-Derus (1924-2000)

Acta Medicorum Polonorum 5/1, 65-86

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kpt. dr Ewa Nowosielecka-Derus (1924-2000)

Captain Dr. Ewa Nowosielecka-Derus (1924-2000)

Joanna Lusek¹

Bytom

Streszczenie: Ewa Nowosielecka-Derus (1924-2000) przyszła na świat w majątku szlacheckim Nowosieleckich, herbu Jelita, w Wojtkowej. Po ukończeniu siedmioklasowej Szkoły Powszechnej Żeńskiej im. św. Jadwigi w Dobromilu, kontynuowała naukę w Prywatnym Gimnazjum Sióstr Niepokalanek w Jarosławiu. Po wybuchu II wojny światowej uczestniczyła w tajnych kompletach realizowanych w Prywatnym Gimnazjum i Liceum Żeńskim Sióstr Niepokalanek, pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej w Szymanowie pod Warszawą. Po złożeniu egzaminu maturalnego w 1942 r. kształciła się w Warszawskiej Szkole Pielęgniarskiej. Kurs ukończyła 25 lipca 1944 r. Ewa Nowosielecka brała czynny udział w powstaniu warszawskim jako łączniczka-sanitariuszka na Mokotowie. Służyła w batalionie „Olza”, wchodzącym w skład Pułku „Baszta” Armii Krajowej. Po upadku powstania wraz z rannymi, którymi się opiekowała, trafiła do obozu przejściowego w Pruszkowie. Została skierowana do transportu do KL Auschwitz-Birkenau, z którego uciekła. Przedostała się do rodziny do Krakowa. W lutym 1945 r. zgłosiła się do pracy w Szpitalu Obozowym Polskiego Czerwonego Krzyża w Oświęcimiu. Następnie rozpoczęła studia medyczne na Uniwersytecie i Politechnice we Wrocławiu, w 1949 r. uzyskała absolutorium, a w 1951 r. otrzymała dyplom Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu. W 1952 r. otrzymała tytuł doktora nauk medycznych. W 1954 r. uzyskała pierwszy, a w 1957 r. drugi stopień specjalizacji jako lekarz internista, specjalista chorób wewnętrznych. Zawodowo była związana z placówkami opieki medycznej w Bielawie, Bytomiu i Tarnowskich Górach.

Abstract: Ewa Nowosielecka-Derus (1924-2000) was born at the Wojtkowa estate of the Nowosieleccy who bore the arms Jelita. After finishing the seventh and final year at Saint Jadwiga Public Girls' School in Dobromyl she continued her education at Sisters' of Immaculate Conception Private Gymnasium in Jarosławiec. After Second World War started, Nowosielecka-Derus took part in underground education at Sisters' of Immaculate Conception Black Madonna of Częstochowa Private Girls' Gymnasium and High School in Szymanów near Warsaw. After passing matura exam in 1942 she studied at Warsaw Nursing School. She finished the course on 25th of July, 1944. Ewa Nowosielecka took an active part in the Warsaw Uprising as a liaison/medic in Mokotów. She served in the "Olza" battalion of the "Baszta" regiment of Polish Home Army. After the Uprising was suppressed she, along with her patients ended up in a transition Camp in Pruszków from where she was to be transferred to the Auschwitz-Birkenau concentration camp. However, she managed to escape the transport and get to her family in Kraków. In February 1945 she volunteered to work in the Polish Red Cross field hospital in Oświęcim. Afterwards, she started studying medicine at the Wrocław University and Technical University. She finished her studies in 1949, and in 1951 she got a diploma from the Doctor Department of the Medical School in Wrocław. In 1952 she was awarded the title of doctor of medicine. In 1954 she got the first, and in 1957 her second degree of specialization in internal medicine as a internal diseases specialist. Professionally she was involved with health care units in Bielawa, Bytom and Tarnowskie Góry.

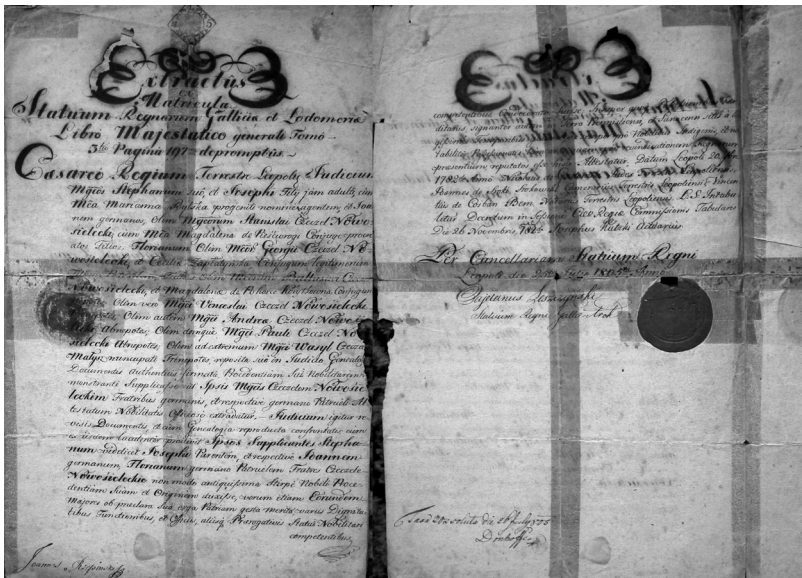
---

¹ Kierownik Działu Kresów i Kultur Pogranicza, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, ul. Wojciecha Korfańskiego 34, 41-902 Bytom, tel./fax: 32 281 34 01 w. 203, e-mail: j.lusek@muzeum.bytom.pl

Słowa kluczowe: Powstanie warszawskie, niemieckie obozy koncentracyjne, Auschwitz-Birkenau, historia medycyny

Keywords: Warsaw Uprising, German Nazi camps, Auschwitz-Birkenau, history of medicine

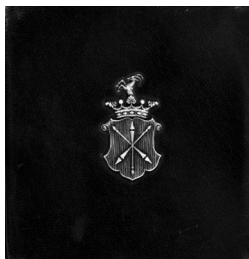
Ewa Wiktorja Czechel-Nowosielecka herbu Jelita², urodziła się 22 grudnia 1924 roku w Wojtkowej, w powiecie dobromilskim (obecnie Ukraina), jako córka Jerzego – dra obojga praw i Jadwigi, z domu Łukasiewicz. Państwo Nowosieleccy po ślubie zamieszkali we Lwowie. Tam przyszły na świat dwie córki – Felicja, która zmarła po

Dokument potwierdzający nadanie szlachectwa rodzinie Czechel-Nowosieleckim (1805 r.)
(dok. ze zbiorów Małgorzaty Derus) Fot. M. Derus

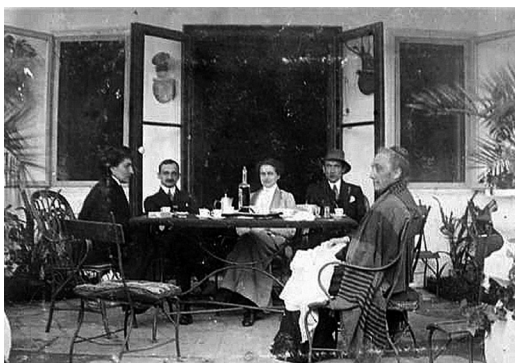
² Czechelowie Sudymontowiczowie herbu Jelita osiedlili się na terenie ziem sanockiej i przemyskiej w XVI w. Jelita to jeden z najstarszych herbów polskich. Pierwszy wizerunek zachował się na pieczęci Tomisława z Mokrska z 1316 r., natomiast najstarszy zapis na jego temat pochodzi z 1398 r. W polu czerwonym znajdują się „dwie kopie w krzyż skośny, złote, na nich także trzecia na opak w słup. W klejnocie pół kozła wspiętego srebrnego z czarnymi rogami”. Nazwisko Nowosielecki wzięło swój początek od wsi Nowosiółki na Wołyniu, zaś miejscowość Nowosielce Kozickie otrzymała swą nazwę od nazwiska właścicieli i klejnotu w herbie – Kozłorogi, zwane też Półkozic. Nowosieleccy nabyli z czasem kilka wsi na ziemi sanockiej, m.in. Wojtkową i Grażiową. W 1743 r. Jerzy Nowosielecki – starosta Kusztyński – ufundował w Nowosielcach kościół, pod wezwaniem św. Jerzego (Por. T. Gajl, *Herbarz polski – od średniowiecza do XX wieku*, Gdańsk 2007, s. 55.; Józef Nowosielecki, *Wspomnienie pośmiertne*, brak miejsca i roku wydania, s. 6; P. Podkałicka, *Dwór w Nowosielcach Kozickich*, [w:] *Nowosielce Kozickie – Seńkowa. Ocalone wspomnienia*, red. M. Mazurczyk-Kaczmarek, Wojtkowa 2012, s. 31-38; *Herby rycerstwa polskiego*, wyb. tekstów R. Marciniak, S. Potocki, J. Wisłocki, Warszawa, br, s. 15.).

roku i została pochowana w Nowosielcach Kozickich oraz Zofia Romualda, która urodziła się 7 lutego 1917 roku. Ze Lwowa Nowosieleccy przenieśli się do dworku w Wojtkowej³, gdzie urodzili się Maria i Anna. Obydwie zmarły w wieku niemowlęcym, spoczywają na cmentarzu grekokatolickim w Wojtkowej. Ewa była najmłodszym dzieckiem państwa Nowosieleckich⁴.

Herb Jelita.

Po lewej: portfel Ignacego Dembińskiego z herbem Jelita. Po prawej: sygnet Nowosieleckich z herbem Jelita (przedmioty ze zbiorów Małgorzaty Derus) Fot. M. Derus

Po lewej: dworek w Żezawie, koło Zaleszczyk (siedzą od lewej: Jadwiga Łukasiewicz, Jerzy Nowosielecki, Jadwiga Nowosielecka [później: s. Gabriela – niepokalanka], Jan Łukasiewicz i Natalia Stępowaska), początek XX w. Po prawej: Zofia ze Stankiewiczów i Jerzy Nowosielecki w Krynicy, lata trzydzieste XX w. (fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

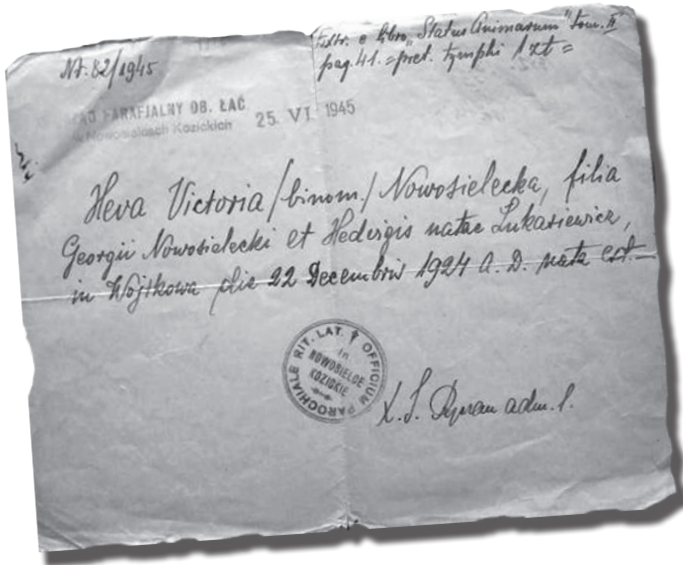
³ Józef Czechel-Nowosielecki (1821-1903) objął majątek w Wojtkowej odziedziczony przez ojca – Feliksa Nowosieleckiego – po stryju Kasprze Nowosieleckim. Założył w Wojtkowej szkołę, przez wiele lat zasiadał w radzie szkolnej okręgowej, zaangażował się również w restaurację kościoła parafialnego. Zasiadał także w radzie powiatowej w Dobromilu, zajmował się problemami gospodarczymi oraz sanitarnymi. Dobra w Wojtkowej przekazał Józef swojemu synowi – Stanisławowi Nowosieleckiemu (1856-1918), staroście krośnieńskiemu, a ten pozostawił je w spadku najstarszemu synowi – Jerzemu Nowosieleckiemu, ojcu Ewy. W wyniku niespłaconych długów majątek został utracony przez Jerzego przed wybuchem II wojny światowej. Został przejęty przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie we Lwowie (*Józef Nowosielecki*, s. 8-11; Stanisław Czechel-Nowosielecki, h. Jelita. <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.5792>. Data dostępu: 15 VIII 2014 r.; Jerzy Czechel-Nowosielecki, h. Jelita. <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.15008>. Data dostępu: 15 VIII 2014 r.; Józef Czechel-Nowosielecki. www.genealogia.okiem.pl/forum/viewtopic.php?f=48&t=8802. Data dostępu: 15 VIII 2014 r. Por. Z. Frasz, *Galicja*, Wrocław 2000, s. 101).

⁴ Informacje przekazane przez Małgorzatę Derus, córkę Ewy Nowosieleckiej-Derus (dalej: Informacje MD). E-mail z dnia 26 VII 2014 r.

Po lewej: dwork w Wojtkowej. Po prawej: Ewa Nowosielecka, lata trzydzieste XX w.
(fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

Starsza siostra Ewy – Zofia – w 1936 roku rozpoczęła studia z zakresu filologii polskiej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Przerwała je w roku 1939, gdy przejęła opiekę nad daleką krewną – ciotką Marylą Nowosielecką, która zmarła w 1943 roku. Jej mąż – Klemens Nowosielecki – ożenił się następnie z Zofią. Pokrewieństwo, mimo tego samego nazwiska, było dalekie. Zofia ukończyła studia po wojnie, na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Pracowała później jako nauczyciel języka polskiego w Technikum Budowlanym w Nowej Hucie⁵.

Odpis aktu urodzenia z ksiąg parafialnych wydany dnia 25 VI 1945 r. (dok. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

⁵ Informacje MD. E-mail z dnia 23 VII 2014 r.

Po lewej: Ewa Nowosielecka z koleżanką, Nowy Sącz (lata trzydzieste XX w.).
Po prawej: Ewa Nowosielecka w Szymanowie – lata czterdzieste XX w.

(fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

Ewa Nowosielecka rozpoczęła edukację w domu rodzinnym. Przed przyjęciem do szkoły powszechnej została poddana egzaminowi. Na jego podstawie Rada Szkolna Powiatowa w Dobromilu wystosowała zaświadczenie, dzięki któremu wystawiono Ewie Nowosieleckiej świadectwo z zakresu trzech oddziałów Szkoły Powszechnej w Nowosielcach Kozickich.

Po zdaniu egzaminu kontynuowała naukę, począwszy od klasy czwartej, w 7-klasowej Szkole Powszechnej Żeńskiej im. św. Jadwigi w Dobromilu (obecnie: Ukraina)⁶. Szkołę ukończyła w 1936 roku, z ogólnym wynikiem dobrym. Następnie uczęszczała do Prywatnego Gimnazjum ss. Niepokalanek w Jarosławiu⁷. W 1939 roku ukończyła trzecią klasę. Podczas wojny uczęszczała na tajne komplety realizowane w Prywatnym Gimnazjum i Liceum Żeńskim ss. Niepokalanek, pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej w Szymanowie pod Warszawą. Prowadzono je pod patronatem Kuratorium Okręgu Szkolnego Województwa Warszawskiego⁸.

⁶ Dr n.[auk] med.[ycznych] Ewa Nowosielecka-Derus, Życiorys, maszynopis w posiadaniu Małgorzaty Derus.

⁷ Szkoła Sióstr Niepokalanek w Jarosławiu – obejmująca kurs podstawowy i średni – została utworzona w 1875 r. i działała nieprzerwanie do 1962 r. (do 1950 r. siostry prowadziły gimnazjum i liceum gospodarcze, w latach 1950-1951 liceum przemysłowo-gastronomiczne, w latach 1957-1962 zasadniczą szkołę dziewiąską). Obecnie budynek klasztoru służy jako diecezjalny dom rekolekcyjny (Z. Dermałowicz, *Domy Sióstr Niepokalanek*, „Głos Koleżeński. Koleżeńskie Zjednoczenie Jazłowieckie” 1991, nr 2, s. 5; Archiwum Sióstr Niepokalanek w Szymanowie, E 11. Działalność Apostolska Zgromadzenia – Jarosław, teczka 3b).

⁸ Informacje MD. E-mail z dnia 23 VII 2014 r. Dokumenty rodzinne, tj. duplikaty 7-klasowej Szkole Powszechnej Żeńskiej im. św. Jadwigi w Dobromilu oraz świadectwa dojrzałości Liceum Ogólnokształcącego w Szymanowie w posiadaniu Małgorzaty Derus. W 1939 r. zamknięto działającą w Szymanowie Szkołę Powszechną, w 1940 r. władze niemieckie zezwoliły na uruchomienie kursów zawodowych, tj. handlowych i przygotowawczych do szkoły zawodowej drugiego stopnia. Dzięki temu stało się możliwe utworzenie tajnych kompletów, na których realizowano program gimnazjum i liceum (Małgorzata Derus za Ewa Nowosielecka-Derus) *W mrokach okupacji*, [w:] H. Kosyra-Cieślak, R. Szymczak, Siostry Niepokalanek, *Poszłam się do Polski... i weszło. 150 lat pracy Zgromadzenia Sióstr Niepokalanek, Szymanów 2005*, t. 2, s. 158-174).

Siostry prowadziły wówczas tajne komplety nie tylko w Szymanowie, ale również na Mokotowie, przy ulicy Kazimierzowskiej i w Żbikowie, pod Pruszkowem⁹. Irena Józefowiczowa – nauczycielka języka polskiego na tajnych kompletach przy Kazimierzowskiej – wspominała:

W tajnej kompanii szkolnej (...) wzięły udział Siostry Niepokalanek. Już w listopadzie [1939 r.], kiedy jeszcze mało kto myślał o organizowaniu tajnego nauczania na szerszą skalę, białe habity i granatowe płaszcze kręciły się (...) werbując do nauki młodzież oraz świeckie nauczycielki do tych przedmiotów, do których brakowało w pełni wykwalifikowanych specjalistek wśród sióstr. Duszą tej akcji była Siostra Cecylia (Nowosielecka) długoletnia dyrektorka gimnazjum i liceum Sióstr Niepokalanek w Szymanowie. (...) Nauka z konieczności prowadzona była w niewielkich, do 10 osób liczących grupach i w różnych godzinach, więc gościnność sióstr zapewniała wszystkim zaciszny kąt, nierzadko nawet w zakrystii, przy kaplicy; chyba tylko w łazience nie było lekcji. (...) W kompletach gimnazjalnych i licealnych przy Kazimierzowskiej [na Mokotowie] i w Szymanowie (gdzie jednak ze względu na trudności z miejscami w internacie kurs przerabiała ograniczona grupka młodzieży) wzięło udział 365 uczennic i uczniów. Maturę zdało w tym czasie 165 osób¹⁰.

Prywatne Liceum i Gimnazjum Żeńskie ss. Niepokalanek pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej w Szymanowie pod Warszawą (II poł. lat dwudziestych XX w.). Po lewej: gmach szkoły. Po prawej: wnętrze jednej z sal lekcyjnych (fot. ze zbioru Archiwum Sióstr Niepokalanek w Szymanowie)

Egzamin maturalny, zgodnie z programem wydziału humanistycznego, Ewa Nowosielecka złożyła w dniu 16 maja 1942 roku, z ogólnym wynikiem dobrym. Program kursu obejmował zajęcia z: religii, języka polskiego, łaciny, języka francuskiego, historii, zagadnień o życiu współczesnym, biologii, chemii z fizyką i astronomią, matematyki, propedeutyki filozofii oraz gimnastyki. Dodatkowym przedmiotem był język niemiecki. W komisji egzaminacyjnej zasiadały wówczas dyrektor szkoły – siostra Cecylia od Świętego Ducha, zd. Nowosielecka (wł. Helena – siostra Jerzego, ojca

⁹ S.M. Marcela od Ducha Świętego, *Relacja o obozie w Pruszkowie*, „Głos Koleżeński. Koleżeńskie Zjednoczenie Jazłowieckie” 2004, nr 41; 66-67.

¹⁰ I. Józefowiczowa, *Tajne komplety Sióstr Niepokalanek na Mokotowie*, „Głos Koleżeński. Koleżeńskie Zjednoczenie Jazłowieckie” 1995, nr 19/20, s. 21-22.

Ewa Nowosielecka z ulubioną maskotką. Pluszowy miś przetrwał lata spędzone w Szymanowie i Warszawie, zaginął podczas powstania warszawskiego

(fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

Ewy), jako przewodnicząca oraz siostry: Amata (Zofia) Mineyko – nauczycielka religii, Klara Włoszczewska – nauczycielka języka polskiego i historii oraz Ida Plater-Zyberk – nauczycielka języka francuskiego. Po wojnie, w wyniku zagubienia dokumentu, 31 marca 1945 roku wydano duplikat świadectwa¹¹.

W latach 1942-1944 Ewa Nowosielecka kontynuowała naukę w Warszawskiej Szkole Pielęgniarstwa przy ulicy Koszykowej 78, którą ukończyła 25 lipca 1944 roku, zgodnie z zachowanym zaświadczeniem podpisanym przez

dyrektora szkoły – Jadwigę Romanowską, która kierowała szkołą od 1936 roku. Informuje ono, że Ewa Nowosielecka ukończyła kurs teoretyczny i praktyczny w zakresie pielęgniarstwa szpitalnego i społecznego. Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa została utworzona w roku 1921, z inicjatywy Ignacego i Heleny Paderewskich oraz Henryka Sienkiewicza. Była subwencjonowana przez: Dorotheę Hughes – amerykańską pielęgniarkę pochodzenia polskiego, Amerykański Czerwony Krzyż, Fundację Rockefellera, Polski Czerwony Krzyż, Ministerstwo Zdrowia i Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. Kandydatki musiały mieć ukończony 21 rok życia i legitymować się przygotowaniem ogólnym w zakresie przynajmniej sześciu klas gimnazjum. Niezależnym przyznano stypendia Miss Hughes, wszystkie uczennice mieszkały w internacie. We wrześniu 1939 roku część szkoły przeznaczona została na szpital dla rannych żołnierzy polskich. Podczas powstania warszawskiego gmach służył rannym żołnierzom niemieckim¹².

¹¹ Dokumenty rodzinne, tj. duplikat świadectwa dojrzałości Liceum Ogólnokształcącego w Szymanowie w posiadaniu Małgorzaty Derus. Informacje na temat tajnego nauczania – tj. list uczennic oraz nauczycielek, statystyki, wyniki egzaminów maturalnych oraz dokumenty osobowe uczennic i uczniów zawiera: Archiwum Sióstr Niepokalanek w Szymanowie, E18. Tajne nauczanie. Teczka 1, sygn. 2 i 3.

¹² H. Witkiewicz, Rys historyczny Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa w Warszawie przy ulicy Koszykowej 78. <http://www.wmpp.org.pl/pl/szkoly-pielegniarskie/szko%C5%82a-warszawska.html>. Data dostępu: 29 VIII 2014 r. Por. M. B. Jezierska, *Pochylone nad człowiekiem. Z dziejów Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa 1921-1945*, Warszawa 1991.

W powstaniu warszawskim Ewa Nowosielecka brała udział jako łączniczka-sanitariuszka, w stopniu strzelca. Służyła w batalionie „Olza”, wchodzącym w skład Pułku „Baszta” Armii Krajowej¹³. Otrzymała przydział do szpitala kompanii 0-3 wspomnianego batalionu, na Mokotowie¹⁴. Punkt sanitarny nazywany był przez rannych powstańców popularnie „Pod zlewikiem” – ze względu na rury kanalizacyjne przechodzące przez piwnicę, w której został ulokowany. W pomieszczeniu nie było okien, światło dzienne wchodziło tylko przez uchylone drzwi¹⁵.

Zbliżała się jesień. Powstańcy, w tym również personel, nie byli przygotowani na niedogodne warunki atmosferyczne. Małgorzata Derus – córka Ewy Nowosieleckiej – wspomina:

Moja mama, która brała udział w powstaniu jako sanitariuszka, poszła do powstania ze szkoły pielęgnarskiej, którą skończyła 25 lipca, a 1 sierpnia wybuchło powstanie. W trakcie działań powstańczych była ubrana w to, w czym wyszła ze szkoły. Miała bardzo kiepskie, letnie buty, a zaczynała się już jesień. Jeden z powstańców, rannych na początku powstania, którego mama pielęgnowała przez jakiś czas, zapalał do mamy sympatię i powiedział, że przyniesie jej porządne buty. Mama oczywiście nie potraktowała tego poważnie, natomiast on po jakichś dwóch, może trzech tygodniach, zjawił się z parą porządnymi, sznurowanymi butów do kostek. Z okresu powstania zachowały się dwa zdjęcia, na obydwu mama ma na nogach właśnie te buty. On potem zginął. Nie znam nawet jego imienia¹⁶.

Szpitałem Kompanii 0-3 kierował Aleksander Lankiewicz, pseudonim „dr Kowalski”. Wspierał go Lech Mazur, pseudonim „Leszek”, który sprawował opiekę lekarską nad batalionem „Olza”. W czasie powstania jego zadaniem było przede wszystkim zapewnienie stałego dostępu do środków medycznych i opatrunkowych. Pochodziły

---

¹³ Biogramy powstańcze: Ewa Wiktoria Nowosielecka. http://www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy/Ewa_Nowosielecka/?q=Nowosielecka. Data dostępu: 15 VIII 2014 r.; dokumenty rodzinne, tj. Legitymacja Środowiska Żołnierzy Pułku Armii Krajowej „Baszta” nr 620, w posiadaniu Małgorzaty Derus. Latem 1943 r. Komenda Główna Armii Krajowej powzięła decyzję o rozbudowie batalionu „Baszta” do stanu pułku. Stało się to możliwe po podporządkowaniu się Armii Krajowej organizacji o nazwie Powstańcze Oddziały Specjalne „Jerzyki”. W skład pułku „Baszta” weszły bataliony: „Bałtyk” (kompanie B1, B2 i B3), „Olza” (kompanie 01, 02 i 03 oraz grupa „Withala”), „Karpaty” (kompanie K1, K2, K3, K4), kompanie saperów, ochotników, a także oddział motorowy i tabory. Do pułku „Baszta” przydzielono ponadto cztery kompanie Wojskowej Służby Ochrony Powstania (WSOP), grupę artyleryjską „Granat” (po 3 sierpnia liczyła 6 plutonów) i dywizjon warszawski 7 Pułku Ułanów „Jeleń”. Pułk „Baszta” liczył około 2300 ludzi. Na wypadek wybuchu powstania terenem operacyjnym pułku miał być Górny Mokotów. 1 sierpnia 1944 r. pułk liczył 2200 żołnierzy. Był jedynym oddziałem w południowej Warszawie, w niemieckiej dzielnicy mieszkaniowej, który nie uległ rozsypaniu i utrzymał zajęty teren. Kapituła Orderu Wojennego Virtuti Militari, dekretem z dnia 11 listopada 1968 r., w uznaniu niezwykłego męstwa w latach II wojny światowej 1939-1945, przyznała pułkowi „Baszta” Krzyż Srebrny Virtuti Militari, dyplom nr 13883 podpisał kanclerz kapituły, gen. dyw. Stanisław Maczek (Por. L. M. Bartelski, *Mokotów 1944*, Warszawa 1972; Pułk AK Baszta. <http://www.pulkochrony.wp.mil.pl/pl/82.html>. Data dostępu: 3 VIII 2014 r.).

¹⁴ Alfabetyczny wykaz żołnierzy Kompanii 03, [w:] L. Kotowski, *Moja kompania. Pułk Baszta*, Warszawa 2002, s. 297.

¹⁵ Z. Gašinowska, *Aby nie zginęła pamięć tamtych dni... Konspiracja – Powstanie 1942-1945*, [w:] L. Kotowski, *op. cit.*, s. 174.

¹⁶ Informacje MD. Relacja ustna z dnia 16 VII 2014 r.

Na fotografii od lewej: ppor. Zbigniew Bednarski pseudonim „Jurkowski”, sanitariuszka Ewa Nowosielecka pseudonim „Ewa II” oraz ppor. dr med. Krystyn Zawadzki pseudonim „Leszek”
(fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

Po prawej: Sanitariuszki – Ewa Nowosielecka, pseudonim „Ewa II” w towarzystwie Heleny Sikorskiej, pseudonim „Irka Czarna” (poległa 25 września 1944 r.)
(fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

ze szpitala zlokalizowanego przy ulicy Chocimskiej oraz z okolicznych aptek, które działały podczas powstania na Mokotowie¹⁷.

Pełniąc służbę sanitarną Ewa Nowosielecka poznała również Janinę Załęską, pseudonim „Małgorzatka”. Małgorzata Derus wspomina:

Mam na imię Małgorzata. Imię to odziedziczyłam po sanitariuszce „Małgorzatce”, tej z piosenki. Była koleżanką mojej mamy. Była osobą sławną z powodu piosenki, jaką napisał o niej i dla niej kompozytor o pseudonimie „Krzysztof” [Krzysztof Jan Markowski]. Naprawdę nazywała się Janina Załęska, pseudonim „Małgorzata”. Ponieważ mama przyjaźniła się z nią, po moim urodzeniu otrzymałam imię właśnie po niej¹⁸.

Po kapitulacji Mokotowa Ewa Nowosielecka, wspólnie z koleżanką – Zenoną Gąsinowską, pseudonimy „Narcyza”, „Zena” (łączniczką dowódcy Kompanii 0-3 oraz komendantką szpitala „Pod zlewikiem”), pozostały na miejscu z chorymi i rannymi powstańcami (m.in. dowódcą kompanii – plut. Zdzisławem Dannem, pseudonim „Szary” oraz dowódcą drużyny I plutonu – kpr. Tadeuszem Piętalem, pseudonim „Tenor”). Na początku października specjalne niemieckie oddziały pomocnicze – Verbrennungs- i Vernichtungskommando rozpoczęły planowe niszczenie substancji miejskiej Warszawy. Przemieszczając się w ukryciu przed oddziałami niemieckimi, Ewa Nowosielecka nadal pozostawała na terenie Mokotowa, opiekując się, wspólnie z Zenoną Gąsinowską, rannymi powstańcami i ludnością cywilną. Dnia 2 października, po

¹⁷ Z. Gąsinowska, *op. cit.*, s. 178-183.

¹⁸ Informacje MD. Relacja ustna z dnia 16 VII 2014 r.

zgłoszeniu miejsca pobytu w utworzonej komórce Rady Głównej Opiekuńczej, Ewa Nowosielecka wraz z potrzebującymi została przewieziona wozem zaprzężonym w konie, najpierw do punktu zbornego na Służewcu – zlokalizowanego na terenach wyścigów konnych, a następnie do obozu przejściowego – Dulag (Durchgangslager) 121 Pruszków. Zenona Gašinowska wspominała:

Podwoły zawiozły nas na Służewiec, gdzie była duża koncentracja rannych. Ogromna hala była wypełniona po brzegi. Ranni pokotem leżeli na podłodze. Polscy lekarze udzielali im pomocy. (...) Chorzy, ranni i ich opiekunowie oczekiwali na dalszy transport do tak zwanego „dulagu” [Durchgangslager – obóz przejściowy] w Pruszkowie. (...) O zmierzchu tego dnia podstawiono pociąg towarowy – odkryte węglarki, w których szczelnie ładowało się rannych. (...) Załadowany pociąg ruszył w drogę. Z daleka ujrzeliśmy niktę światełka słabo oświetlonych hal kolejowych. To był obóz w Pruszkowie¹⁹.

Obóz przejściowy w Pruszkowie, znajdujący się na terenie warsztatów Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego, został założony 5 sierpnia 1944 roku. Stanowił centralny punkt ewakuacyjny dla ludności Warszawy. Na cele internowania ludności cywilnej, jak również jeńców wojennych – żołnierzy AK walczących w powstaniu, zaadaptowano baraki służące od 1941 roku jako obóz pracy przymusowej dla ludności żydowskiej (Zwangsarbeitslager für Juden, ZALfJ). W obozie przejściowym w Pruszkowie nie prowadzono ewidencji osobowej, a jedynie liczbę transportów wychodzących z obozu²⁰. Po przejściu przez proces selekcji, prowadzony przez funkcjonariuszy Urzędu Pracy (Arbeitsamt) Ewa Nowosielecka – młoda i zdrowa kobieta, podejrzana o udział w powstaniu – została skierowana do transportu do obozu koncentracyjnego. W myśl postanowień dotyczących aktu kapitulacji, podpisanych dnia 2 października 1944 roku, żołnierze Armii Krajowej mieli być traktowani jako jeńcy wojenni, kobiety – naczelne pielęgniarki – jako oficerowie, natomiast pozostałe jak żołnierze szeregowi lub ludność cywilna²¹. Z relacji córki Ewy – Małgorzaty De-

¹⁹ Z. Gašinowska, *op. cit.*, s. 183-184.

²⁰ Dulag 121 Pruszków funkcjonował do 16 stycznia 1945 r. Ogółem przeszło przez niego 550 tys. warszawiaków i około 100 tys. osób z miejscowości podwarszawskich. Poza nim funkcjonowały również: obóz w Pruszkowie – w fabryce Wawerma, w Ursusie – w fabryce „Ursus”, w Ożarowie – w fabryce kabli, w Włochach – w fabryce „Era” oraz w Piastowie – w fabryce „Tudor”. Maksymalne obłożenie wszystkich obozów wynosiło około 90 tys. osób (12 października 1944, Kraków. Pismo Rady Głównej Opiekuńczej do władz Generalnego Gubernatorstwa o zorganizowaniu dla uchodźców z Warszawy nowych obozów przejściowych w Pruszkowie, Ursusie, Ożarowie, Włochach, Piastowie. <http://www.dulag121.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=73>. Data dostępu: 14 VIII 2014 r.; 10 października 1944, Kraków. Sprawozdanie wewnętrzne Konstantego Tchórznińskiego, prezesa Rady Głównej Opiekuńczej, z podróży pod Warszawę w dniach od 1 do 6 października oraz o sytuacji ludności ewakuowanej z Warszawy i o stanie obozu w Pruszkowie. <http://www.dulag121.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=71&lang>. Data dostępu: 14 VIII 2014 r.; Dulag 121 Pruszków. Epilog. <http://www.dulag121.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=17>. Data dostępu: 3 VIII 2014 r.; S. M. Marcela od Ducha Świętego, *op. cit.*, 68-71; *Ludność cywilna w Powstaniu Warszawskim. Pamiętniki. Relacje. Zeznania*, red. Cz. Madajczyk, Warszawa 1974, t. 1, cz. 2).

²¹ Największa liczba internowanych w Pruszkowie trafiła do obozów koncentracyjnych – łącznie około 60 tys., w tym do: Auschwitz-Birkenau – około 13,5 tys. i Ravensbrück – głównie kobiety – 12 tys., dalej: Mauthausen-Gusen – 8,7 tys., Stutthof – około 7 tys., Buchenwald – około 4,6 tys., Gross-Rosen – około 3 tys., Dachau – około 3 tys., Oranienburg i Sachsenhausen – około 3 tys. i Flossenbürg – około 2,5 tys.

rus – wiadomo, że miała zostać wywieziona do KL Auschwitz-Birkenau. Wspólnie z koleżanką [nie udało się ustalić nazwiska] uciekła – kobietom udało się podczas transportu oderwać deski i wyskoczyć pod jadący pociąg²².

Ewa Nowosielecka udała się do Krakowa, gdzie mieszkała druga żona jej zmarłego w 1942 roku ojca – Zofia ze Stankiewiczów Nowosielecka. Jadwiga – matka Ewy – zmarła w roku 1935. Została pochowana na cmentarzu przy kościele w Nowosielcach Kozickich. Jerzy ożenił się powtórnie w 1937 lub 1938 roku z Zofią, która przed ślubem mieszkała w Wołczy (obecnie Ukraina), zajmując się gospodarowaniem w rodzinnym majątku, w czasie wolnym zaś hodowlą jamników. Jerzy, po wybuchu II wojny światowej, próbował ucieczki najpierw na Wschód, ponieważ jednak był poszukiwany przez Rosjan zrezygnował z tej możliwości. Utracił majątek w Wojtkowej, który został rozparcelowany i sprzedany. Dwór z ogrodem, sadem i zabudowaniami gospodarczymi wykupiły dwie bratowe Jerzego – zamieszkał wówczas i pracował w Birczy, w charakterze prawnika. Jerzy zaciągnął długi na leczenie zmarłej żony Jadwigi, nie był ich jednak w stanie spłacić. Nie był również w stanie pokryć czesnego za kształcenie córki Ewy u sióstr niepokalanek. Ewa kształciła się i mieszkała w internacie za darmo, aż do matury, zaś należność za lata nauki spłaciła po ukończeniu studiów, pracując już jako lekarz. Z Birczy Jerzy przeniósł się do Miechowa, gdzie aż do 1942 roku, kiedy to zmarł na tyfus, pracował w administracji tamtejszej Fabryki Tytoniu i Cygar. Stanowisko w fabryce objęła następnie na krótko druga żona Jerzego – Zofia. W roku 1944 przenieśli się do Krakowa, gdzie mieszkało jej rodzeństwo. Zamieszkała na początku w kamienicy na Starym Mieście, przy ul. Wenecja 7, której była współwłaścicielką, następnie zaś przenieśli się do mieszkania przy ulicy Zwierzynieckiej 32. Ewa przedostała się do Krakowa zaraz po upadku powstania w Warszawie. Jej siostra – Zofia – była już wówczas zamężna, mieszkała w Lipie lub Strachocinie i miała maleńkie dziecko, nie chciała zatem narażać całej rodziny. Podczas jednej z ulicznych łapanek wpadła w ręce Gestapo (Geheimesstaatspolizei). Dzięki interwencji macochy została wykupiona za dwa worki cukru – razem 50 kg – i w ten sposób uniknęła wywiezienia do obozu koncentracyjnego²³.

Po zakończeniu wojny, od 14 lutego do 18 maja 1945 roku, pracowała ochotniczo jako pielęgniarzka w Szpitalu Obozowym Polskiego Czerwonego Krzyża w Oświęcimiu, podczas likwidacji obozu KL Auschwitz-Birkenau. Z dniem 17 stycznia 1945 roku w transportach kolejowych władze niemieckie ewakuowały około 65 tysięcy więźniów, w kolumnach pieszych – około 60 tysięcy. Dnia 19 stycznia 1945 roku odeszły ostatnie transporty ewakuacyjne. W momencie wyzwolenia – 27 stycznia

---

(Dulag 121 Pruszków. Epilog. <http://www.dulag121.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=17>. Data dostępu: 3 VIII 2014 r.; 20 grudnia 1944, Sochaczew. Fragmenty końcowego raportu gubernatora dystryktu warszawskiego Ludwiga Fischera dla generalnego gubernatora Hansa Franka o Powstaniu Warszawskim. <http://www.dulag121.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=76>. Data dostępu: 14 VIII 2014 r.).

²² Informacje MD. Relacja ustna z 16 VII 2014 r.

²³ Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau (dalej: APMA), Akta Polskiego Czerwonego Krzyża (dalej: APCK), segr. V, sygn. PCK/13, k. 15; Informacje MD. E-mail z dnia 26 VII 2014 r. Dokumenty rodzinne, tj. korespondencja Ewy Nowosieleckiej z klasztorem Sióstr Niepokalanek w Szymanowie z lat powojennych, w posiadaniu Małgorzaty Derus.

1945 roku – na terenie KL Auschwitz-Birkenau przebywało około 7 tysięcy więźniów, wycieńczonych i niezdolnych do opuszczenia go o własnych siłach²⁴. Chorymi początkowo zajmowali się lekarze – żołnierze radzieccy, tworząc prowizoryczne szpitale polowe. Powstały dwa: w południowej części byłego obozu macierzystego (Auschwitz I) – potrzebujących umieszczono w blokach 9-11, 16-21 i 28. Szpitalem kierował mjr Wejtkow. Drugi szpital polowy powstał w północnej części obozu macierzystego, w blokach 12-14 i 22-24. Kierował nim mjr Mielaj [Miłaj]. W marcu 1945 roku obydwie szpitale polowe połączono, kierownictwo zaś powierzono mjr Mielajowi. W kwietniu zastąpiła go mjr Żylińska, w lipcu 1945 roku – mjr Grabowej²⁵. 6 lutego 1945 roku na tereny obozu macierzystego przybyła grupa około 30 ochotników – lekarzy i pielęgniarek, rekrutujących się spośród personelu medycznego Szpitala Polskiego Czerwonego Krzyża w „Domu Medyków” w Krakowie, Szpitala św. Łazarza w Krakowie oraz I Kliniki Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wśród przybyłych była również grupa powstańców warszawskich, którzy znaleźli się w Krakowie po upadku powstania, w październiku 1944 roku. Wśród nich: lekarze – dr Józef Bellert, dr Kazimierz Gorayski, student medycyny – Józef Grenda i pielęgniarki – Ewa Nowosielecka, Zenona Gašinowska, Genowefa Przybysz, Ludmiła Urbanowicz, Janina Załęska i Janina Zawiaślak. Ta grupa pracowała w Szpitalu Polskiego Czerwonego Krzyża w Krakowie. Poza personelem przybyłym z Krakowa w szpitalu obozowym pracował również rekrutujący się z Oświęcimia – dr Jan Szczęśniak oraz pielęgniarka – Waleria Sozańska. Personel medyczny wspomagały w postudze wśród chorych siostry ze Zgromadzenia Sióstr Serafitek oraz lekarze i pielęgniarki – byli więźniowie, m.in. prog. Bertold Epstein z Czechosłowacji, prof. Geza Mansfeld z Węgier, dr Irena Konieczna z Polski i wielu innych. Rotacyjnie, od momentu utworzenia Szpitala Obozowego Polskiego Czerwonego Krzyża w Oświęcimiu – 6 lutego 1945 roku – do czasu jego likwidacji – 1 października 1945 roku – pracowało w nim około 140 osób, kobiet i mężczyzn, w tym lekarze, personel pielęgniarski, sanitariusze oraz personel pionu administracji²⁶.

W momencie przybycia na tereny poobozowe personelu medycznego – 6 lutego 1945 roku – przeprowadzono spis generalny chorych. Opieką medyczną objęto około 4,5 tysiąca chorych i rannych wielu narodowości. Wśród nich była również grupa polskich więźniów, w liczbie 960 osób, w tym około 170 kobiet z powstania warszawskiego. Na przełomie maja i czerwca 1945 roku szpital obozowy podzielono na oddziały specjalistyczne, tj. gruźliczy, chirurgiczny, chorób wewnętrznych oraz oddział kobiecy dla chorych z zaburzeniami nerwowo-psychicznymi. Byli więźniowie opuścili szpitale obozowe, w tym szpital Polskiego Czerwonego Krzyża, w przeciągu 3-4 miesięcy od wyzwolenia. Przewożono ich następnie do repatriacyjnych

²⁴ A. Strzelecki, *Wyzwolenie KL Auschwitz*, Oświęcim 1974, s. 9 i 33.

²⁵ A. Strzelecki, *op. cit.*, s. 43; Idem, *Ewakuacja, likwidacja i wyzwolenie*, Oświęcim 1982, s. 215; Idem, *Wyzwolenie KL Auschwitz i akcja pomocy wyzwolonym więźniom*, [w:] *Wybrane zagadnienia z historii KL Auschwitz*, Oświęcim 1975, s. 93-104.

²⁶ APMA, APCK, segr. III, k. 29-30, 33-43; segr. V, sygn. PCK/20 i PCK/21; A. Strzelecki, *Wyzwolenie*, s. 48-49; A. Strzelecki, *Ewakuacja*, s. 214, 218; idem, *Wyzwolenie*, s. 115; J. Masłowski, *Pielęgniarki w II wojnie światowej*, Warszawa 1976, s. 73-74.

Po lewej: jeden z bloków przejętych na cele Szpitala Obozowego Polskiego Czerwonego Krzyża w Oświęcimiu, 1945 r. Po prawej: personel medyczny Szpitala Obozowego Polskiego Czerwonego Krzyża w Oświęcimiu. Ewa Nowosielecka druga od prawej, rząd stojący (fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

punktów zbornych w Krakowie, Katowicach i Bielsku²⁷. Ewa Nowosielecka-Derus wspominała:

Nie udało się wówczas uratować wszystkich chorych, ale większość z byłych więźniów po odzyskaniu poprawy w stanie zdrowia stopniowo opuszczała szpital i powracała do krajów swojego pochodzenia. Należy tu zaznaczyć, że były to osoby pochodzące nie tylko z Polski, ale ze wszystkich krajów okupowanych przez wojska hitlerowskie²⁸.

Ewa Nowosielecka znalazła się w grupie personelu lekarsko-pielęgniarskiego, który przybył na tereny poobozowe 6 lutego 1945 roku. Pracę zakończyła 18 maja, szpital opuściła 19 maja 1945 roku – po 3 miesiącach i 5 dniach, co odnotowano w aktach. Była jedną z 49 pielęgniarek wymienianych w spisach personelu Polskiego Czerwonego Krzyża²⁹. Początkowo personel kwaterował w blokach, w których wcześniej przebywali więźniowie. Oddano im do dyspozycji piętrowe prycze. Ewa Nowosielecka pracowała najpierw w bloku 23 razem z trzema innymi pielęgniarkami. Personelem pielęgniarskim kierował dr Antoni Wędracki, internista, następnie w bloku 12, z dziesięcioma pielęgniarkami, pod kierunkiem dra Jana Jodłowskiego, również internisty³⁰. Na przełomie kwietnia i maja personel pielęgniarski został przeniesiony do bloków zajmowanych podczas wojny przez administrację obozu. Pod datą 14 kwietnia 1945 roku odnotowano, że Ewa Nowosielecka odebrała z magazynu dwa prześcieradła i jedną powłoczkę³¹. Do zadań personelu pielęgniarskiego należało wykonywanie czynności higienicznych i zabiegowych wśród chorych, podawanie środków medycznych oraz

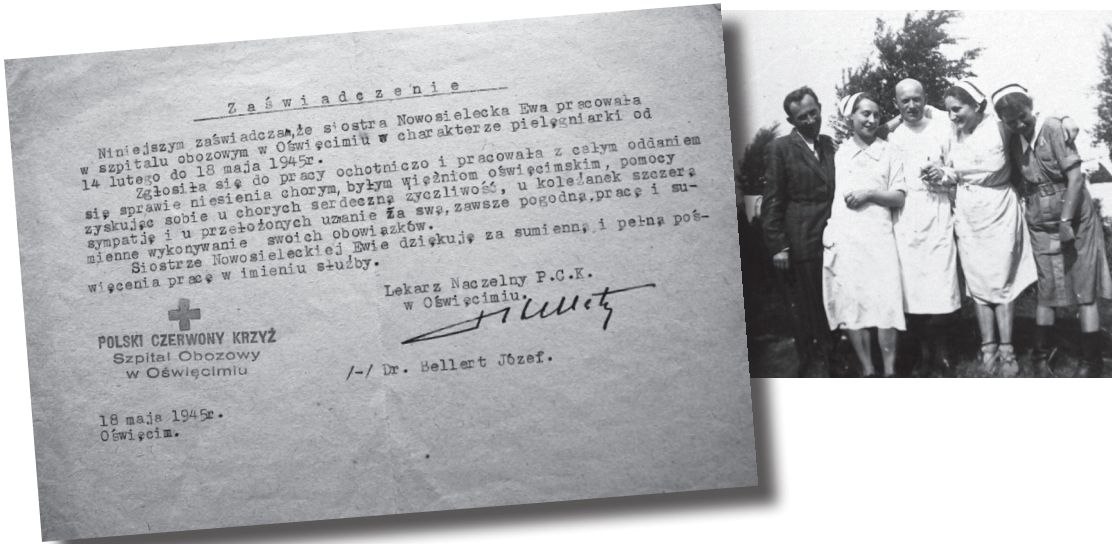
²⁷ APMA, APCK, segr. III, k. 7; A. Strzelecki, *Ewakuacja*, s. 214, 216 i 218; idem, *Wyzwolenie*, s. 62, 64, 73.

²⁸ Odpowiedź Ewy Nowosieleckiej-Derus na artykuł zamieszczony na łamach „Dziennika Zachodniego” pt. *Wyzwolenie szkieletów* (nr 10 z 13-15 I 1995, s. 7), maszynopis w zbiorach Małgorzaty Derus.

²⁹ APMA, APCK, segr. V, sygn. PCK/13, k. 10-18; sygn. PCK/21, k. 14; sygn. PCK/24, k. 3-6.

³⁰ APMA, APCK, segr. V, sygn. PCK/13, k. 3 i 5; sygn. PCK/21, k. 9.

³¹ APMA, APCK, segr. V, sygn. PCK/21, k. 22.

Po lewej: dokument potwierdzający okres pracy Ewy Nowosieleckiej w szpitalu obozowym w Oświęcimiu (14 lutego – 18 maja 1945 r.). Po prawej na fotografii stoją od prawej: Zenona Gašinowska, pseudonim „Zena”, Ewa Nowosielecka, pseudonim „Ewa II”, dr Józef Bellert, pseudonim „Jacek”, dwóch pozostałych osób nie-identyfikowano – personel medyczny Szpitala Obozowego Polskiego Czerwonego Krzyża w Oświęcimiu, wiosna 1945 r.

(dok. i fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

usuwanie ciał zmarłych przy pomocy sanitariuszy. Włączały się również w działania informacyjne, poszukiwawcze i pomocowe, tj. prowadzenie korespondencji z rodzinami byłych więźniów. Pielęgniarki pełniły zmiany nocną i dzienną. Za pracę otrzymywały zapłatę w wysokości 450, potem 1100 zł miesięcznie³².

Dyrektor i lekarz naczelny Polskiego Czerwonego Krzyża w Oświęcimiu – dr Józef Bellert³³ – w poświadczeniu dla Ewy Nowosieleckiej napisał:

Zgłosiła się do pracy ochotniczo i pracowała z całym oddaniem się sprawie niesienia chorym, byłym więźniom oświęcimskim, pomocy zyskując sobie u chorych serdeczną życzliwość, u koleżanek

³² A. Strzelecki, *Ewakuacja*, s. 217; idem, *Wyzwolenie*, s. 56.

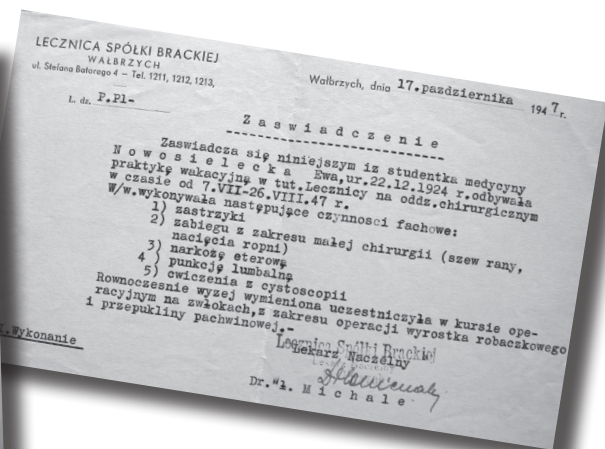
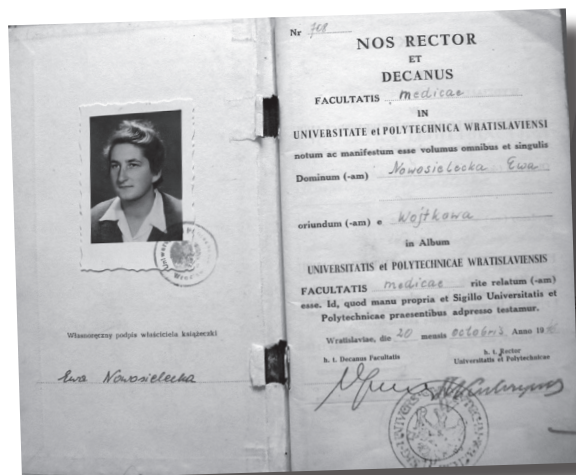
³³ Dr Józef Bellert (1887-1970), ukończył studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1914-1916 służył jako lekarz Legionów Polskich, pełniąc służbę na froncie. Po wojnie czynny w szpitalach w: Radomiu, Kielcach, Checinach, Pińczowie, Krakowie i Warszawie. Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. pełnił stanowisko komendanta Szpitala Wojskowego nr 202. W powstaniu warszawskim Bellert, pseudonim „Jacek”, pełnił służbę w Oddziale Bakcyli, tj. Sanitariacie Okregu Warszawskiego Armii Krajowej, kierował Szpitalem Polowym przy ulicy Jaworzynskiej 2, później objął funkcję szefa sanitarnego dla dzielnicy Mokotów. Od 28 stycznia 1945 r. był ordynatorem Szpitala PCK w „Domu Medyków” w Krakowie. Był jednym z inicjatorów stworzenia grupy medycznej (lekarsko-pielęgniarskiej), opiekującej się więźniami obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau po jego wyzwoleniu. Po powrocie do Krakowa, od sierpnia 1945 r., pracował w Szpitalu św. Łazarza (od 1950 r.: Państwowy Szpital Kliniczny Akademii Medycznej im. Mikołaja Kopernika w Krakowie, obecnie: Szpital Uniwersytecki w Krakowie) (APMA, PCK, segr. V, sygn. PCK/24, k. 1; A. Strzelecki, *Wyzwolenie KL Auschwitz*, Oświęcim 1974, s. 46).

Studenci medycyny Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu, 1947 r. Na fotografii od lewej Ewa Nowosielecka trzecia od lewej, rząd stojący; na fotografii od prawej pierwsza od lewej, środkowy rząd siedzący (fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

szczerą sympatię i u przełożonych uznanie za swą zawsze pogodną pracę i sumienne wykonywanie swoich obowiązków³⁴.

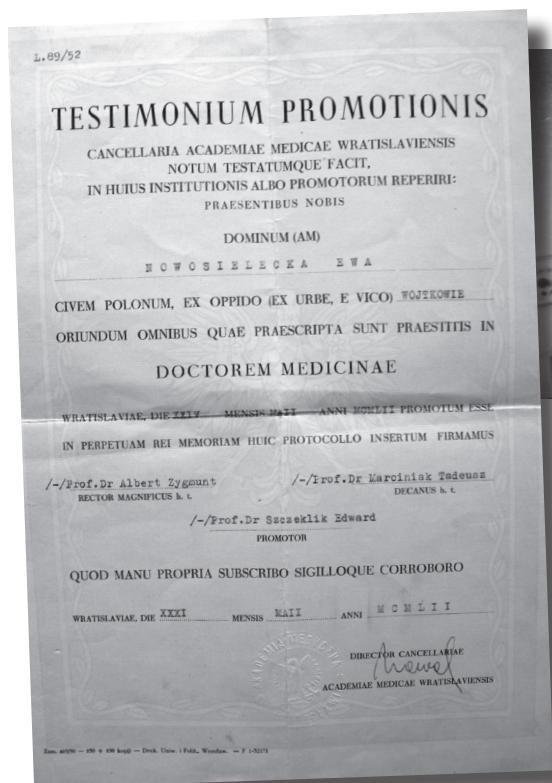
Po zakończeniu pracy na terenach poobozowych podjęła starania, żeby zapisać się na studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Na podstawie dyplomu ukończenia szkoły pielęgniarskiej złożyła wniosek o przyjęcie na drugi rok studiów, nie uzyskała jednak zgody władz uczelni. Wyjechała następnie do Wrocławia.

Po lewej: pierwsza strona indeksu Ewy Nowosieleckiej, studentki Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. Po prawej: zaświadczenie o odbyciu przez Ewę Nowosielecką praktyki studenckiej w Wałbrzychu (7 VII – 26 VIII 1947 r.) (dok. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

³⁴ Dokumenty rodzinne, tj. zaświadczenie o pracy Ewy Nowosieleckiej w szpitalu obozowym w Oświęcimiu (14 II – 18 V 1945 r.) z dnia 18 V 1945 r. sygnowane przez dra Józefa Bellerta, w posiadaniu Małgorzaty Derus.

Po lewej: dyplom nadania stopnia doktora nauk medycznych dla Ewy Nowosieleckiej (31 maja 1952 r.). Po prawej: Ewa Nowosielecka podczas obrony doktoratu (24 V 1952 r.) stoi odwrócona, druga od prawej

(dok. i fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

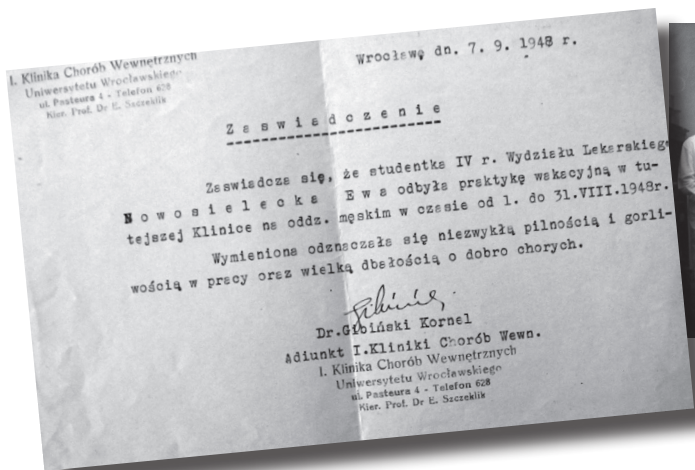
Została przyjęta bez problemu na drugi rok studiów Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. W tym samym roku ukończyła państwowy, miesięczny kurs pisania na maszynie we Wrocławiu³⁵.

W dniu 30 czerwca 1949 roku uzyskała absolutorium, a w dniu 21 stycznia 1951 roku dyplom Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu. 24 maja 1952 r. obroniła pracę doktorską na temat: „Zachowanie się wskaźnika krwinek białych w przebiegu błonicy i zapalenia migdałków” i otrzymała stopień doktora nauk medycznych Akademii Medycznej we Wrocławiu. Promotorem pracy doktorskiej Ewy Nowosieleckiej był prof. dr hab. Edward Szczeklik. Praca została opublikowana w czasopiśmie „Patologia Polska” w 1953 r. (nr 4)³⁶.

Pracę zawodową podjęła już podczas studiów. Od 1 stycznia 1947 do 30 czerwca 1950 roku, dr Nowosielecka pracowała jako wolontariuszka w III Klinice Chorób We-

³⁵ Dr n. med. Ewa Nowosielecka Derus, Życiorys; Informacje MD. E-mail z dnia 26 VII 2014 r. Dokumenty rodzinne, tj. Książeczka legitymacyjna [indeks] Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu na nazwisko Ewa Nowosielecka, w posiadaniu Małgorzaty Derus.

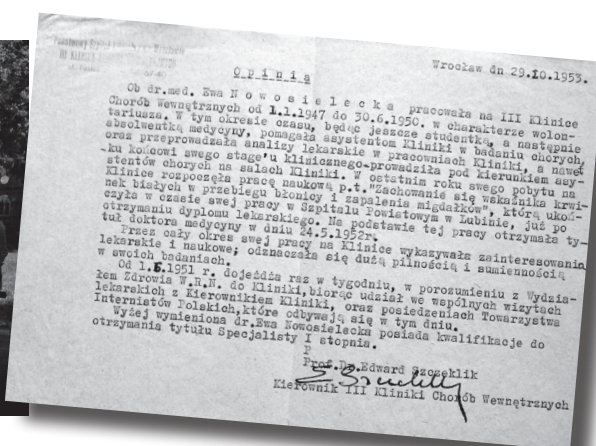
³⁶ Dokumenty rodzinne, tj. poświadczenie o uzyskaniu absolutorium na nazwisko Ewa Nowosielecka, wystawione dnia 30 VI 1949 r.; dyplom doktorski na nazwisko Ewa Nowosielecka, wystawiony dnia 31 V 1952 r., w posiadaniu Małgorzaty Derus.

Po lewej: opinia dot. praktyki Ewy Nowosieleckiej wydana dnia 7 września 1948 r. przez dra Kornela Gibińskiego. Po prawej: I Klinika Chorób Wewnętrznych, studenci podczas ćwiczeń praktycznych. Ewa Nowosielecka drugi rząd stojący, druga od prawej w czyich zbiorach znajdują się fotografie?
(dok. i fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

wewnętrznych Państwowego Szpitala Klinicznego we Wrocławiu. Prof. Edward Szczekliki – wówczas kierownik kliniki – cenił jej sumienność i kompetencje. W opinii wystawionej w 1953 roku napisał:

Ob[ywatelka] dr Ewa Nowosielecka pracowała na III Klinice Chorób Wewnętrznych od 1 I 1947 do 30 VI 1950 w charakterze wolontariusza. W tym czasie, będąc jeszcze asystentką,

Po lewej: Ewa Nowosielecka (druga od lewej) podczas praktyk w Lubaniu Śląskim, 1949 r. Na zdjęciu objazdowa przychodnia lekarska. Po prawej: opinia dot. pracy Ewy Nowosieleckiej wydana dnia 29 października 1953 r. przez prof. Edwarda Szczeklika – kierownika III Kliniki Chorób Wewnętrznych Państwowego Szpitala Klinicznego we Wrocławiu (dok. i fot. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

a następnie absolwentką medycyny, pomagała asystentom Kliniki w badaniu chorych oraz przeprowadzała analizy lekarskie w pracowniach Kliniki, a nawet ku końcowi swojego stage'u klinicznego prowadziła pod kierunkiem asystentów chorych na salach Kliniki.(...) Przez cały okres swej pracy na Klinice wykazywała zainteresowania lekarskie i naukowe; odznaczała się dużą pilnością i sumiennością w swoich badaniach³⁷.

Od 1 lipca do 31 grudnia 1950 roku była czynna jako asystent lekarski w Państwowym Zespole Sanatoriów Przeciwgruźliczych w Obornikach Śląskich, następnie od 1 stycznia do 31 maja 1951 roku w II Klinice Chorób Wewnętrznych w Zabrze. Od 1 czerwca 1951 roku kontynuowała pracę w Szpitalu Powiatowym, Miejskim Ośrodku Zdrowia oraz ambulatorium w Lubinie. Tam pracowała do 30 kwietnia 1953 roku. Z dniem 1 maja tego samego roku rozpoczęła pracę Szpitalu Rejonowym i Miejskim Ośrodku Zdrowia w Bielawie pod Wałbrzychem. Pracowała również jako lekarz pediatra w okolicznych przedszkolach³⁸.

We Wrocławiu, jeszcze w czasie trwania studiów, Ewa Nowosielecka poznała swojego męża – Stanisława Derusa (ur. 3 stycznia 1919 roku w Tuchowie), urzędnika państwowego, z którym zawarła związek małżeński 15 sierpnia 1953 roku. Stanisław Derus był wówczas pracownikiem w Domu Starców w Niemczy. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał początkowo do gimnazjum klasycznego w Tarnowie, następnie kontynuował naukę w Niższym Seminarium Duchownym u redemptorystów w Toruniu, z zamiarem poświęcenia się stanowi kapłańskiemu. W 1939 roku złożył egzamin maturalny. Podczas wojny zrezygnował z nauki w seminarium i opuścił zgromadzenie. Wyniesiona ze szkoły dobra znajomość języka niemieckiego umożliwiła mu podjęcie pracy biurowej w Dębicy. Zaczął wtedy także działać w konspiracji – przygotowywał fałszywe dokumenty: kenkarty i zaświadczenia o pracy. Niemiec – szef biura – zorientowawszy się w sytuacji, ostrzegł go. Później Stanisław Derus – strzelec, pseudonim „Rene”, należał do 2 plutonu I kompanii „Wanda” Batalionu „Barbara” 16 Pułku Piechoty Armii Krajowej. W 1994 roku ukazała się publikacja jego autorstwa – „Szli partyzanci” – będąca próbą ukazania okoliczności mobilizacji i działań bojowo-dywersyjnych Batalionu „Barbara” w ramach akcji „Burza” w 1944 roku na ziemi tarnowskiej. Po wojnie Stanisław Derus rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, kontynuując je we Wrocławiu. Po ujawnieniu przynależności do Armii Krajowej w czasie wojny otrzymał wyrok siedmiu lat więzienia, oficjalnie za nielegalne posiadanie broni. Opuścił je w 1953 roku, w wyniku amnestii po śmierci Stalina. Miał absolutorium, nie mógł jednak z przyczyn politycznych uzyskać tytułu magistra. W 1956 roku wraz z żoną Ewą przeprowadzili się do Bytomia. Rozpoczął pracę w Lasach Państwowych, a następnie w przedsiębiorstwach kooperujących z kopalniami węgla kamiennego. Po przejściu na emeryturę powrócił

³⁷ Dokumenty rodzinne, tj. opinia dot. pracy Ewy Nowosieleckiej wydana przez prof. Edwarda Szczeklika (kierownika III Kliniki Chorób Wewnętrznych Państwowego Szpitala Klinicznego we Wrocławiu) z dnia 29 X 1953 r. (dokumenty w zbiorach Małgorzaty Derus).

³⁸ Dr n. med. Ewa Nowosielecka-Derus, Życiorys; Dokumenty rodzinne, tj. Nakaz pracy (nr 132) w ZPP Lubin z dnia 28 IV 1951 r.; zaświadczenie o zatrudnieniu w placówkach województwa wrocławskiego, powiat Lubin, wydane przez dra n. med. W. Eychnera, w posiadaniu Małgorzaty Derus.

w swoje rodzinne strony. Pracował u redemptorystów w Tuchowie jako bibliotekarz. Zmarł 24 marca 1998 roku. Pochowany jest w Tuchowie, w grobowcu rodzinnym³⁹.

W dniu 22 kwietnia 1954 roku dr Nowosielecka-Derus uzyskała I stopień specjalizacji jako lekarz internista – specjalista chorób wewnętrznych. W Bielawie pracowała do 31 sierpnia 1955 roku, przez ostatnie miesiące pobytu pełniąc funkcję ordynatora Oddziału Wewnętrznego. W tym samym roku została skierowana do odbycia 3-miesięcznej służby wojskowej. Z dniem 24 października 1955 roku,

rozkazem Ministerstwa Obrony Narodowej, została awansowana do stopnia porucznika rezerwy, a w 1963 roku została wyróżniona w grupie lekarzy stopniem kapitana w korpusie osobowym oficerów służby zdrowia⁴⁰.

Jesienią 1955 roku dr Nowosielecka zamieszkała w Bytomiu. Pracowała najpierw jako asystent III Kliniki Chorób Wewnętrznych, przy ul. Stefana Batorego 15. Na podstawie ogłoszonego konkursu, od 1 stycznia 1960 roku pełniła stanowisko ordynatora – najpierw w klinice, a po jej przeniesieniu w 1962 roku do Katowic, ordynatora Oddziału Chorób Wewnętrznych Szpitala Miejskiego nr 2, przy ul. Stefana Batorego w Bytomiu. W dniu 4 kwietnia 1957 roku uzyskała II stopień specjalizacji. W latach siedemdziesiątych szpital ponownie przekształcono w III Klinikę Chorób Wewnętrznych Śląskiej Akademii Medycznej. W 1975 roku objęła stanowisko ordynatora Oddziału Wewnętrznego Szpitala Nr 3 w Tarnowskich Górach. W 1984 roku przeszła na emeryturę, pracowała jednak nadal jako konsultant na Oddziale Chirurgicznym Szpitala Specjalistycznego nr 2 w Bytomiu⁴¹.

Ewa Nowosielecka-Derus była członkiem Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej oraz Związku Powstańców Warszawskich. Została odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi (1973), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985),

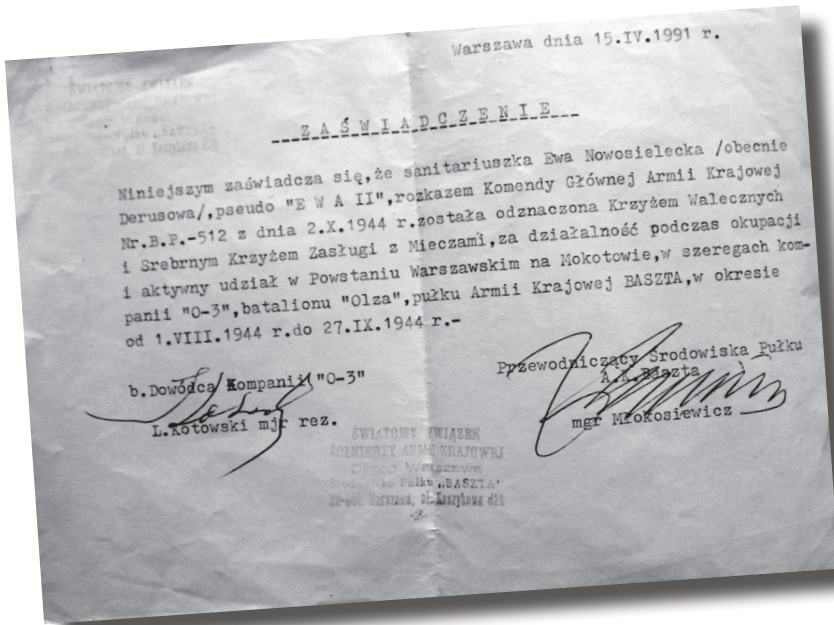

Stanisław Derus i Ewa Nowosielecka.
Fotografie z odpisu zupełnego aktu małżeństwa
(dok. ze zbiorów Małgorzaty Derus)

³⁹ Informacje MD. E-mail z dnia 26 VII 2014 r.

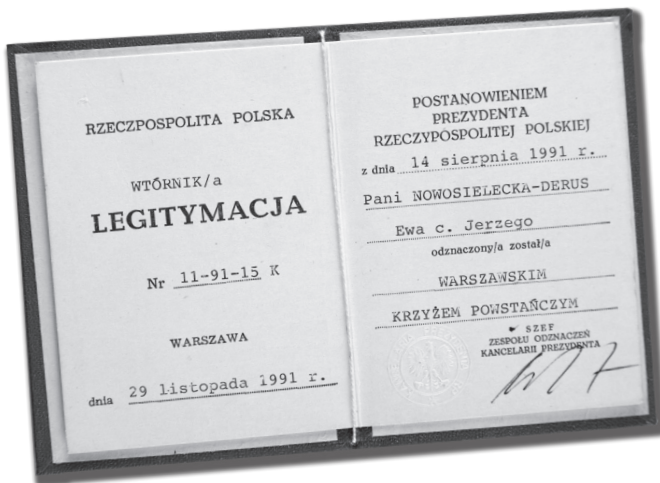
⁴⁰ Dokumenty rodzinne, tj. zaświadczenia o uzyskaniu stopni specjalizacji zawodowej – specjalista I stopnia w zakresie chorób wewnętrznych (Wrocław, 22 IV 1954 r.) i specjalista internista II stopnia w zakresie chorób wewnętrznych (Katowice, 4 IV 1957 r.); rozkaz personalny nr 0417 Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 IX 1963 r. o mianowaniu por. rez. Ewy Nowosieleckiej-Derus na stopień kapitana, w posiadaniu Małgorzaty Derus.

⁴¹ Dr n. med. Ewa Nowosielecka-Derus, Życiorys; Informacje MD. E-mail z dnia 26 VII 2014 r.

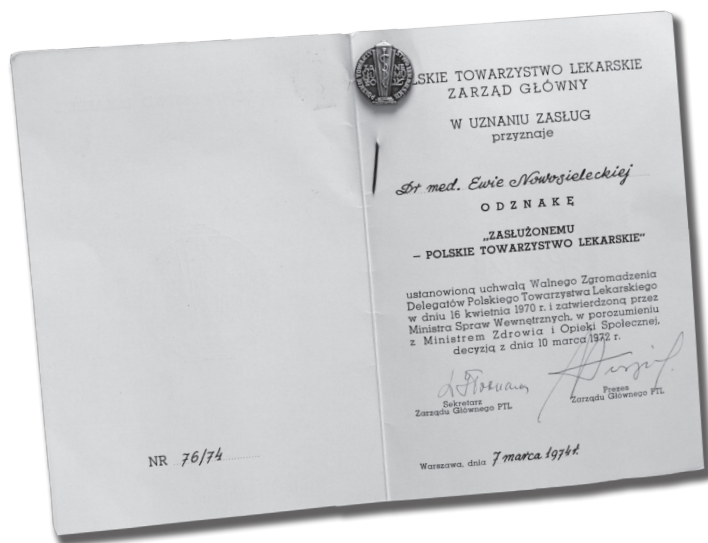

Poświadczenie nadania Krzyża Walecznych oraz Srebrnego Krzyża Zasługi z Mieczami za aktywny udział w Powstaniu Warszawskim na Mokotowie, podpisane przez byłego dowódcę Kompanii O-3 – mjr. rez. Kotowskiego, Warszawa (1991)

(dokument ze zbiorów Małgorzaty Derus)

Legitymacja nr 11-91-15 K do Warszawskiego Krzyża Powstańczego, przyznanego Ewie Nowosieleckiej-Derus dnia 29 listopada 1991 r.
(odznaczenie ze zbiorów Małgorzaty Derus)

Legitymacja i odznaka „Zasłużonemu. Polskie Towarzystwo Lekarskie” przyznanej Ewie Nowosieleckiej-Derus dnia 7 marca 1974 r. (odznaka ze zbiorów Małgorzaty Derus)

Krzyżem Walecznych (1991), Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1991), Warszawskim Krzyżem Powstańczym (1991), Odznaką Pamiątkową za udział w „Akcji Burza” (1994), Międzynarodowym Odznaczeniem za pracę na terenach poobozowych w Oświęcimiu oraz odznaką Weterana Walk o Niepodległość (1997)⁴².

Ewa Nowosielecka Derus należała do Polskiego Towarzystwa Lekarskiego i Towarzystwa Internistów Polskich. W roku 1974 w uznaniu zasług otrzymała odznakę „Zasłużonemu. Polskie Towarzystwo Lekarskie”.

Ewa Nowosielecka-Derus była także autorką kilkudziesięciu prac naukowych dotyczących chorób układu pokarmowego i krwionośnego. W latach siedemdziesiątych prowadziła badania nad śmiertelnością wywołaną powikłaniami miażdżycy tętnic, w populacji ludności korzystającej z wody pitnej o różnym stopniu twardości. Temat ten miał stanowić przedmiot jej rozprawy habilitacyjnej. Nie została jednak dopuszczona do kolokwium.

Ewa Nowosielecka-Derus posiadała również wiele zainteresowań pozaw zawodowych. Od 3 stycznia 1956 roku była członkiem Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (legitymacja członkowska: 4508)⁴³. We „Wspomnieniach o Ewie turystce” tak

⁴² Biogramy powstańcze: Ewa Wiktoria Nowosielecka. http://www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy/Ewa_Nowosielecka/?q=Nowosielecka. Data dostępu: 15 VIII 2014 r.; Informacje MD. Relacja ustna z dnia 16 VII 2014 r. Dokumenty rodzinne, tj. legitymacje, odznaczenia i orderzy nadane dr Ewie Nowosieleckiej-Derus, w posiadaniu Małgorzaty Derus.

⁴³ Dokumenty rodzinne, tj. legitymacja członka Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego na nazwisko Ewa Nowosielecka-Derus, w posiadaniu Małgorzaty Derus.

charakteryzowała ją koleżanka z lat szkolnych w Jarosławiu – Halina Siekierzyńska, dr chemii, która po wojnie osiadła w Katowicach-Ligocie:

Obie byłyśmy w Jarosławiu, u naszych Sióstr. (...) Spotkałyśmy się dopiero po 40 latach. (...) W każdą sobotę, bardzo wcześnie rano, wyjeżdżała z Bytomia do Katowic autobusem, potem pociągiem, aby dotrzeć do stacji skąd rozpoczynała kilkugodzinną wędrowkę wyznaczoną trasą. (...) Najważniejsze dla niej były przyroda, powietrze, spokój i oderwanie się od codzienności, chociaż pracę i dom darzyła innym, równie konkretnym zamiłowaniem. W górach szła zawsze równym, zdecydowanym krokiem, jak góral, z rozluźnioną pogodną twarzą i oczy robiły się jej prawie niebieskie od nieba i wody. (...) Szła w milczeniu albo się rozgadywała⁴⁴.

Zaoszczędzone pieniądze przeznaczała na podróże po Polsce oraz zagraniczne. Po wojnie wyjeżdżała wspólnie z mężem i córką m.in. do Bułgarii, Czechosłowacji, NRD, Jugosławii, czy na Węgry. W latach późniejszych m.in. do Włoch, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Francji, krajów skandynawskich oraz Izraela. Ewa Nowosielecka-Derus sporo czytała, szczególnie pamiętniki. Wolny czas przeznaczała również na robotki ręczne: robiła na drutach oraz haftowała makaty⁴⁵.

Ewa Nowosielecka-Derus zmarła w wieku 76 lat, po długotrwałej ciężkiej chorobie, 9 maja 2000 roku. Została pochowana na cmentarzu w Nowosielcach Kozickich.

---

⁴⁴ H. Siekierzyńska, Wspomnienie o Ewie turystce, maszynopis w posiadaniu Małgorzaty Derus.

⁴⁵ Informacje MD. E-mail z dnia 16 VIII 2014 r.